

LIVIU REBREANU

# Pădurea spânzuraților

*Prefață, fișă biobibliografică  
și referințe critice  
de Lucian Pricop*

EDITURA LIVIU REBREANU

Coperta: Mădălina Pricop

Tehnoredactor: Ecaterina Pislă

## Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**REBREANU, LIVIU**

**Pădurea spânzuraților** / Liviu Rebreanu ; pref., fișă biobibliogr. și ref. critice de Lucian Pricop ; Ed. a 7-a – București : Editura Liviu Rebreanu, 2018

ISBN 978-973-1898-53-7

Pricop, Lucian (pref.)

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- [www.edituracartex.ro](http://www.edituracartex.ro)
- e-mail: [comenzi@edituracartex.ro](mailto:comenzi@edituracartex.ro)
- e-mail: [comanda.cartex@gmail.com](mailto:comanda.cartex@gmail.com)
- O.P. 4, C.P. 184, București

## CUPRINS

|                                      |     |
|--------------------------------------|-----|
| <i>Prefață</i> (Lucian Pricop) ..... | 7   |
| <i>Fișă biobibliografică</i> .....   | 15  |
| <i>Referințe critice</i> .....       | 17  |
| Cartea întâi .....                   | 27  |
| Cartea a doua .....                  | 106 |
| Cartea a treia .....                 | 177 |
| Cartea a patra .....                 | 239 |

## CARTEA ÎNTÂI

### 1

Sub cerul cenușiu de toamnă ca un clopot uriaș de sticlă aburită, spânzurătoarea nouă și sfidătoare, înfiptă în marginea satului, întindea brațul cu ștreangul spre câmpia neagră, înțepată ici-colo cu arbori arămii. Supravegheați de un caporal scund, negricios, și ajutați de un țăran cu fața păroasă și roșie, doi soldați bătrâni săpau groapa, scuipându-și des în palme și hâcâind a osteneală după fiecare lovitură de târnăcop. Din rana pământului groparii zvârleau lut galben, lipicios...

Caporalul își răsucea mustățile și se uita mereu împrejur, cercetător și cu dispreț. Priveliștea îl supăra, deși căuta să nu-și dea pe față nemulțumirea. În dreapta era cimitirul militar, înconjurat de sârmă ghimpată, cu mormintele așezate ca la paradă, cu crucile albe, proaspete, uniforme. În stânga, la câțiva pași, începea cimitirul satului, îngrădit cu spini, cu cruci rupte, putrezite, rare, fără poartă, ca și cum de multă vreme nici un mort n-ar mai fi intrat acolo și nici n-ar mai vrea să intre nimeni... Satul Zirin, cartierul diviziei de infanterie, se ascundea sub o pânză de fum și de pâclă, din care de-abia scoteau capetele, sfioase și răsfirate, vârfuri de pomi desfrunziți, câteva coperișe țuguiate de paie și turnul bisericii, spintecat de un obuz. Spre miazănoapte se vedeau ruinele gării și linia ferată ce închidea zarea ca un dig fără început și fără sfârșit. Șoseaua, însemnată cu o dungă dreaptă pe

câmpul mohorât, venea din apus, trecea prin sat și se ducea tocmai pe front...

– Urâtă țară aveți, muscale! zise deodată caporalul, întorcându-se spre gropari și uitându-se cu necaz la țăranul care se opri să răsuflă. Auzi?... Țara... locurile... *niet* frumos! adăogă apoi, arătând cu mâna ținutul și stâlcindu-și graiul spre a se face mai înțeles.

Țăranul holbă ochii, nedumerit, cu un zâmbet umil, bolborosind ceva pe rusește.

– Nu pricepe ăsta, don căprar, limba noastră, zise atunci un soldat, îndreptându-se de șale.

– Nici nu-i vina lor că țara-i păcătoasă, adăogă îndată cellalt soldat, proptindu-se în lopată.

Toți trei militari priveau acum cu mare dispreț la țăranul care, neînțelegând vorbele străine, plecă rușinat capul în groapa cu fundul galben, adâncă de vreo jumătate de metru.

– Ei ce stați? Ce leneviți? strigă deodată caporalul, luându-și seama. Asta-i groapă? Nu vi-e rușine?... Uite-acu pică convoiul... și nici groapa nu-i gata!... Ori vreți să dau eu de dracu din pricina voastră?... Hai! Pune osul, nu te holba la mine!

– Așa-i, bine zici, don căprar, mormăi un soldat, izbind cu târnăcopul într-un bolovan. Dar nici asta nu-i armată, don căprar... S-ajungem noi gropari... de...

Oamenii se așternură degrabă pe muncă, în vreme ce caporalul, mulțumit, răspunse iarăși mai prietenos:

– Soldatul trebuie să facă de toate în război, că de aceea-i războiul război... Ori aici, ori pe front, ori la spital, tot la război se socotește... De ce nu zici mai bine că am avut noroc cu întârzierea?... Ce ne făceam dacă soseau la patru, cum era ordinul? Ne lua naiba pe toți... Ce-i drept, sunt militar vechi, dar n-am mai pomenit să spânzure oameni așa, aproape pe întunec...

Apoi tăcu brusc. Privirea lui se opri asupra spânzurătoarei, al cărei braț parcă amenința pe oamenii din groapă. Și în aceeași clipă ștreangul prinse a se legăna ușor... Caporalul simți un fior rece și întoarse repede capul. Atunci însă văzu crucile albe, în linii

drepte, din cimitirul militar și, buimăcit, făcu stânga împrejur, dând iarăși cu ochii de morminte în cimitirul satului... Fu cuprins de o frică sugrumătoare, ca în fața unor stafii. Se stăpâni totuși în curând și, scuipând cu scârbă, murmură:

– Ce viață mai e și asta... Încotro te uiți, numai moarte și morminte și morți...

Un vânt tomnatec, umed și trist, începu să bată dinspre satul ameu de ceață, aducând pe aripi zvonuri de gemete înăbușite. Din văzduhul cenușiu picura atâta pustietate, că, simțindu-și sufletul împovărat, caporalul încremeni cu fața spre turnul bisericii, cu privirea pierdută, fără să bage de seamă că pe cărarea cimitirului se apropia un ofițer. Își veni în fire de-abia când auzi pașii. Tresări și, întorcându-se la gropari, le zise cu glasul încă răgușit de neliniște:

– Dați zor, băieți, că vine un domn ofițer... De-acuma trebuie să sosească și convoiul... Of, barem de-am scăpa mai repede!... Degeaba, asta nu-i treabă de militar!

Ofițerul se apropie șovăitor. Vântul îi flutura pulpanele mantalei, împingându-l parcă spre o țintă nedorită. Era mijlociu ca statură și avea puțină barbă, care-i dădea o înfățișare de milițian sedentar, deși altfel nu părea mai mult de treizeci și cinci de ani. De sub casca de fier lătăreață, fața lui rotundă și bălaie apărea chinuită, mai cu seamă din pricina ochilor cafenii, mari și ieșiți din orbite, care priveau înfrigurați stâlpul spânzurătoarei, fără să clipească, cu un nesațiu bolnăvicios. Gura, cu buzele cărnoase, era strânsă într-un spasm dureros, tremurător. Măinile îi atârnau țepene, aproape uitate.

Caporalul îl primi cu un salut milităresc, bătându-și zgomotos călcâiele bocancilor. Ofițerul se opri la câțiva pași, răspunse dând ușor din cap și, mereu cu privirea la ștreang, întrebă:

– La ce oră e hotărâtă execuția?

– La ora patru a fost, trăiți, domnule căpitan, răspunse caporalul atât de tare, că ofițerul întoarse repede ochii spre dânsul. Dar văd că e cinci și încă n-au sosit...

– Da... da, murmură căpitanul coborând privirea asupra gropilor care săpau tăcuți, cu capetele în pământ. Apoi întrebă iar, mai sigur: și cine va fi spânzurat?

– Noi nu putem ști, domnule ofițer, zise caporalul cam încurcat. Se aude c-ar fi un domn ofițer, dar nu putem ști mai bine...

– Și pentru ce fel de vină? stăruie ofițerul, privindu-l cercetător, aproape mânios.

Caporalul se zăpăci de tot și răspunse șovăind, cu un zâmbet de milă amară:

– De, domnule căpitan... noi de unde să știm? În război viața omului e ca floarea, se scutură te miri de ce... Păcatele-s multe, de la Dumnezeu, și oamenii nu iartă...

Căpitanul se uită lung la dânsul, mirat parcă de vorbele lui, și nu mai întrebă nimic. Ridicând însă ochii și văzând iar spânzurătoarea, se retrase câțiva pași ca în fața unui vrăjmaș amenințător. În aceeași clipă, pe cărarea dinspre sat, răsună un glas aspru și poruncitor:

– Caporal!... Gata, caporal?...

– Gata, domnule locotenent! strigă caporalul, întorcându-se, cu mâna la cozoroc.

Locotenentul, în ulancă strânsă pe corp și cu guler de blană sură, venea foarte grăbit, aproape alergând, și vorbind mereu:

– Gata tot, caporal? Convoiul a pornit adineaori și în câteva minute va fi aici... Dar plutonierul unde-i? De ce n-a venit înainte?... Dacă eu, care n-am nici o însărcinare directă, m-am putut osteni...

Tăcu brusc văzând pe căpitanul străin și necunoscut, care-l privea neliniștit. Locotenentul salută și înaintă până la marginea groapei, izbucnind apoi foarte nervos și cu vocea zgârieătoare:

– Scăunelul, caporal! Unde-i?... Ce te uiți ca un nerod?... Pe ce vrei tu să se urce condamnatul?... Ce oameni! Atâta nepăsare n-am mai văzut... Din pământ să-mi scoți un scăunel, ai înțeles? Și în două minute să fii înapoi!... Aide, mișcă, ce mai caști gura?!

Caporalul porni fuga spre sat, în vreme ce locotenentul, aruncând o privire căpitanului, care stătea deoparte, urmă mai potolit:

– Cu astfel de oameni nu batem noi Europa... Unde nu-i conștiința datoriei...

Vorbind, trecu lângă stâlpul de brad, chiar sub ștreangul nemișcat. Examină groapa mormăind ceva, nemulțumit, și pe urmă, ridicând ochii, apucă cu amândouă mâinile funia ce-i atârna deasupra capului, parcă ar fi vrut s-o încerce dacă-i destul de solidă. Întâlnind însă privirea speriată a căpitanului, dădu drumul ștreangului, rușinat și umilit. Mai stătu acolo câteva clipe, nehotărât, apoi deodată merse drept în fața străinului, prezentându-se:

– Locotenent Apostol Bologa...

– Klapka, îl întrerupse căpitanul, cu mâna întinsă. Otto Klapka... Adineaori am sosit, și tocmai de pe frontul italian... În gară am aflat că aveți o execuție și, nici nu-mi dau bine seama cum, iată că am nimerit aici...

În glasul căpitanului tremura o sfială atât de neascunsă, că locotenentul, fără să vrea, se simți cuprins iar de rușinea de adineaori și, încurcat, zise cu o vioiciune silită:

– Va să zică sunteți mutat la divizia noastră?

– Da... la al cincizecilea de artilerie de câmp...

– A, chiar în regimentul nostru! strigă Bologa deodată, cu bucurie neprefăcută. Atunci, bine-ați venit!

Fața căpitanului se însenină, parcă în sinceritatea locotenentului s-ar fi dezvăluit un om nou. Privirile lor se încrucișară într-o licărire de simpatie. O clipă. Apoi Klapka avu o cutremurare și întrebă aproape înfricoșat:

– Pe cine spânzurați?

În ochii lui Apostol Bologa, albaștri și adânciți în cap, se aprinse o mândrie stranie. Răspunse cu o indignare abia stăpânită:

– Un sublocotenent ceh, Svoboda... mai mare rușinea pentru corpul ofițeresc... A fost prins tocmai când era să treacă la dușman, înarmat cu hărți și planuri. Rușinos și revoltător!... Nu-i așa? adăogă după câteva clipe, fiindcă Klapka tăcea.

– Mda... da, poate, zise căpitanul, tresărind nesigur.

Răspunsul îndoielnic îndârji pe Bologa. Începu să vorbească atunci cu o volubilitate care se vedea că nu-i e firească, vrând parcă să convingă cu orice preț:

– Am avut onoarea să fac parte din Curtea Marțială care l-a judecat și, prin urmare... De altfel nici el n-a tăgăduit. Nici vorbă, față de dovezile definitive, ar fi fost zadarnică orice apărare... A fost de un cinism într-adevăr nemaipomenit. N-a deschis gura toată vremea și n-a vrut să răspundă măcar la întrebările președintelui... Ne-a privit sfidător, pe rând, cu un fel de dispreț falnic... Chiar sentința la moarte a primit-o zâmbitor și cu niște ochi... Firește, asemenea oameni nu se spăimântă nici de moartea infamantă... Când l-a prins, într-un unghi mort, o patrulă comandată de ofițer, a vrut să se împuște... Ce dovadă mai palpabilă, decât încercarea de sinucidere? Curtea l-a condamnat la moarte în unanimitate, fără discuție, atât a fost de vădită crima... Eu însumi, deși sunt o fire excesiv de șovăitoare, de data aceasta am conștiința pe deplin împăcată, absolut pe deplin...

Klapka, buimăcit mai ales de asprimea glasului, murmură:

– O, Doamne... dovezile... când e vorba de o viață de om...

Pe buzele subțiri, cu colțuri supte ale locotenentului răsări un amestec de ironie și de dispreț:

– Uitați, domnule căpitan, că suntem în război și pe front!... O viață de om nu e îngăduit să primejduiască viața patriei!... Dacă ne-am călăuzi după considerații sentimentale, ar trebui să capitulăm în fața tuturor... Se vede însă că sunteți ofițer de rezervă, altfel n-ați vorbi așa despre o crimă...

– Da, adevărat, se grăbi Klapka cu teamă. Am fost avocat... în vreme de pace... Acum însă...

– Și eu sunt ofițer de rezervă, întrerupse locotenentul cu mândrie. Războiul m-a smuls din mijlocul cărților, de la Universitate, unde aproape pierdusem contactul cu viața reală. Dar m-am dezmeticit repede și mi-am dat seama că numai războiul e adevăratul generator de energii!

Căpitanul zâmbi, ca și când răspunsul i s-ar fi părut ridicol, și zise cu glas blajin, colorat de o ironie blândă:

– Și eu care credeam că războiul e un ucigător de energii!

Apostol Bologa roși ca o fecioară și nu îndrăzni să se uite în ochii căpitanului. Se simțea jignit până în măduva oaselor și căuta în minte un răspuns aspru, care să pună capăt convorbirii. Atunci însă sosi gâfâind caporalul, cu un scăunel fără spetează.

– Un moment, domnule căpitan, rosti Bologa triumfător, întorcându-se spre caporalul asudat, parcă i-ar fi adus mântuirea. E prea înalt, nu vezi? strigă apoi mânios. Cum să se cațere condamnatul pe asemenea... În sfârșit, ce-mi fac eu sânge rău când nici nu e în atribuțiile mele execuția?... Să vedeți voi ce va zice domnul general, să țineți minte!... Acuma ce mai stai? Aide, potrivește cel puțin locul și trage mai sus funia!... Ce oameni!

Ridică mâinile, revoltat, și-i întoarse spatele. Se potoli însă brusc, zărind pe cărarea dinspre sat un grup de ofițeri care se apropiau cu o gravitate solemnă. În frunte venea însuși comandantul diviziei, mic, gras, cu picioarele scurte și foarte roșu la obraz, bătându-și nervos carâmbul cizmei cu o cravașă, în vreme ce preotul militar, un căpitan burtos, cu mustăți sure, îi explica ceva gesticulând larg cu mâna dreaptă, în care ținea o foaie de hârtie...

– Vine convoiul... Uite și generalul! șopti Bologa, clipind repede către căpitanul care se dădea mai înapoi, ca dinaintea unei năluci neașteptate.

Locotenentul alergă întru întâmpinarea generalului și, salutând, raportă cu importanță:

– Întâmplător am venit mai devreme, excelență, și am constatat că lipsea scăunelul...

– Lipsea? repetă generalul cu o privire nemulțumită spre pretorul care se uita desperat la Bologa.

– Am luat însă imediat măsuri de îndreptare, se grăbi să adaoge locotenentul, ca să scape pe pretorul uluit din încurcătură.

Totuși, pretorul simți că generalul s-a supărat și, murmurând o scuză, își iuți pașii, ca să ajungă cel dintâi la locul execuției și

să se încredințeze cum i s-au împlinit ordinele. Dintr-o aruncătură de ochi văzu tot, fără a se sinchisi de caporalul înțepenit într-o salutare înfricoșată. Vru să se întoarcă zâmbitor spre generalul care sosea, dar deodată își aduse aminte și întrebă îngrijorat:

– Călăul unde-i, caporal?

– Noi nu știm, domnule căpitan, răspunse caporalul. Noi am avut ordin să facem groapa și...

– Cum nu știi, dobitocule? se răsti pretorul cuprins de spaimă și răcnind aproape furios: Dar unde-i plutonierul? Ce-a făcut plutonierul?... Plutonier!... Închipuți-vă, excelență, n-avem călău! adăogă, în culmea zăpăcelii, către generalul care tocmai sosise aproape de groapă. Eu degeaba iau toate măsurile reglementare, căci oamenii nu-și mai fac datoria!

Un plutonier, cu fața cenușie și uscată, veni în fuga mare și se opri tremurând lângă stâlpul spânzurătoarei.

– Ce-ai făcut, ticălosule? Unde-i călăul? se repezi pretorul, scrâșnind dinții. Am să te... am să...

– Treizeci de zile închisoare! interveni generalul, smulgându-și mustața stângă și amenințând cu cravașa. Acuma însă trebuie comandat un om numaidecât...

– Caporal, tu vei fi călăul! zise pretorul repede, mai ușurat.

– Domnule căpitan, vă rog cu supunere, iertați-mă... bolborosi caporalul, îngălbenind. Eu, domnule căpitan, vă rog cu supunere...

Pretorul nici nu-l auzi, ci se apropie de general ca să se mai plângă, drept explicație, de nedisciplina oamenilor. Generalul însă, cu o indignare stăpânită, îl întrerupse scurt, mormăind:

– Vom vorbi mai târziu... Acuma, la datorie!

Pe cărarea sură, în coborârea grăbită a înserării, grosul convoiului se legăna încet. Condamnatul, înfășurat într-o mantie verzuie, cu gulerul ridicat, cu o pălărie civilă în capul plecat, pășea mașinal la brațul unui preot militar bătrân, înconjurat de patru soldați cu baioneta la armă. Urmau grupuri de ofițeri și soldați, de-a valma, aduși de pe front înadins ca să vadă execuția, toți cu căști de război și în uniforme murdare, cu miros greu de tranșee,

răsfirați în voie, încât coada ajungea până aproape de marginea satului.

Sub spânzurătoare, caporalul aștepta smirnă, cu ochii tulburi, în vreme ce plutonierul îi șoptea și-l învăța cum și ce are de făcut.

Vântul umed se întetea, măturând pământul, împiedicându-se în mormintele cimitirului, zgâlțâind pe oamenii care se apropiau...

Apoi preotul se opri la marginea groapei cu osânditul care, văzând lutul galben și cleios, avu o zguduire scurtă.

– Dumnezeu e bun și mare, îi bolborosi la ureche preotul, speriat, întinzându-i crucea la buze.

– Pe dincolo, părinte... vă rog! răsună iarăși glasul pretorului, nervos și răgușit. Trebuie ordine... Plutonier, ia seama! Nu-ți știi datoria?

Mersul convoiului se iuți ca la comandă și în câteva clipe se făcu o roată de oameni în jurul spânzurătoarei. Toți tăceau însă parcă le-ar fi fost frică să nu tulbure somnul unui bolnav istovit de suferințe. Doar zgomotul de pași nerăbdători se amesteca în gemetele vântului stăruitor...

– Doctore, doctore, durează mult? șopti Apostol Bologa, agățându-se de brațul medicului, care se zbătea să-și deschidă trecere printre soldații îngrămădiți.

– Ai să vezi... acuma nu-i vreme de... răspunse doctorul plictisit. Puțin loc, hei, ce Dumnezeu... Faceți-mi loc, băieți!

Bologa izbuti să se strecoare, pe urmele medicului, până la picioarele groapei, în fața spânzurătoarei. Gâtul îi era uscat și amar, iar inima i se frământa într-o emoție aproape dureroasă. Se simțea mulțumit că va vedea tot și, ca să-și potolească nerăbdarea, se uită împrejur, căutând cunoscuți și prieteni printre zecile de fețe tăbăcite de război și schimonosite sub povara căștilor de oțel... Generalul stătea în dreapta, numai la vreo trei pași, ursuz, nemișcat. Mai încolo însă, locotenentul Gross trepida fără astâmpăr, urmărind cu atenție desperată toate mișcările condamnatului, care-i fusese bun prieten. Văzând pe Gross, Bologa își aduse aminte de căpitanul străin de adineaori și îl descoperi la

spatele generalului, ținându-se cu mâna de falcă, neclintit ca o muștrare.

„Ce om!, se gândi Bologa cu necaz. Vine de la gară de-a dreptul aici și tot el vrea să-mi dea lecții de umanitarism, parcă eu aș fi o fiară sau...”

În clipa aceea o mână îi strânse brațul.

– A, Cervenco! murmură Bologa, întorcându-se. Tu, aici?... Mă mir... Desigur că n-ai venit de bunăvoie... Știi că eu am făcut parte din Curtea Marțială?

Căpitanul Cervenco nu mai apucă să răspundă, căci în văzduh țâșni brusc glasul pretorului, mult mai ascutit și mai tăios ca adineaori:

– Toată lumea trei pași înapoi!... Loc!... Loc!...

Oamenii, spăimântați parcă de zgomotul care îndrăznea să străpungă tăcerea, se îmbulziră și se retraseră câțiva pași. În locul gol din jurul groapei rămase numai generalul, pe când, lângă stâlpul cioplit, condamnatul privea drept înaintea, mângâind blând digul care închidea orizontul. Bologa, cu inima strânsă, se uita acum drept în ochii lui mari, negri, fierbinți... Și văzu deodată că omul de sub ștreang se întoarce spre preotul înmărmurit și-l auzi foarte deslușit zicând:

– Vreau să mor mai repede...

Generalul încrunță din sprâncenele-i stufoase și îmbinate, spunând pretorului:

– Vezi ce dorește...

Dar condamnatul ridicase acum ochii peste capetele oamenilor și parcă nici nu mai auzi întrebarea pretorului care, așteptând zadarnic un răstimp, izbucni speriat:

– Gata?... Atunci... da... atunci...

Și, uitându-se jignit spre general, pași pe movila de lut proaspăt de la marginea groapei, desfășură hârtia ce i se boțise în mână și citi sentința Curții Marțiale a diviziei, care osândea la moarte prin ștreang pe sublocotenentul Svoboda, pentru trădare și dezertare la dușman. Glasul îi sună gol și prefăcut, de două ori

se încurcă, drept care generalul îi aruncă două priviri scrutătoare, iar la sfârșit răguși, parc-ar fi răcnit din răsputeri o zi întreagă.

Apostol Bologa se făcu roșu de luare-aminte și privirea i se lipise pe fața condamnatului. Își auzea bătăile inimii, ca niște ciocane, și casca îi strângea țeasta ca și când i-ar fi fost mult prea strâmtă și îndesată cu sila. O mirare neînțeleasă îi clocotea în creieri, căci în vreme ce pretorul înșira crimele și hârtia îi tremura între degete, obrații sublocotenentului de sub ștreang se umplură de viață, iar în ochii lui rotunzi se aprinse o strălucire mândră, învăpăiată, care parcă pătrundea până în lumea cealaltă... Pe Bologa, la început, privirea aceasta îl înfricoșă și îl întărită. Mai pe urmă însă simți limpede că flacăra din ochii condamnatului i se prelinge în inimă ca o imputare dureroasă... Încercă să întoarne capul și să se uite aiurea, dar ochii omului osândit parcă îl fascinaseră cu privirea lor disprețuitoare de moarte și înfrumusețată de o dragoste uriașă. În cele din urmă, Bologa se aștepta ca gura condamnatului să se deschidă și să scoată un strigăt îngrozitor de izbăvire, întocmai ca cei dintâi credincioși care, în clipa morții silnice, vedeau pe Hristos...

Pretorul îndoi repede hârtia și, punând-o în buzunar, mormăi ceva obosit. Atunci plutonierul se apropie de condamnat și-i șopti foarte umil:

– Mă rog... mantaua...

Svoboda, fără să-l privească, lepădă îndată mantaua și rămase într-o haină civilă, cu gulerul răsfraț, care-i lăsa gol gâtul alb, subțire și lung. Pe urmă scoase pălăria, își netezi părul pe frunte și sărută lacom crucea din mâna preotului, închinându-se repede... Se uită împrejur o clipă, puțin uluit, ca și când ar fi uitat ceva. Apoi, cu o licărire de bucurie, își aduse aminte și se sui pe scăunelul de lângă stâlpul de brad. Cu privirea lucitoare, cu fața albă și luminată, părea că vrea să vestească oamenilor o izbândă mare.

– Aide, băiete, nu-ți fie frică, murmură plutonierul înfricoșat către caporalul scund, luându-l de spate și împingându-l ușor spre condamnat.